

Вадим Ореховський, д.і.н., професор,
<https://orcid.org/0000-0002-8037-3135>
Чернівецький торговельно-економічний інститут ДТЕУ,
м. Чернівці

ТОРГІВЛЯ ТА ГРОШОВИЙ ОБІГ СТАРОДАВНЬОЇ ГРЕЦІЇ

Анотація

Актуальність. Постановка проблеми. Стародавня Греція займає особливе місце у світовій історії. У цьому твердженні сходяться мислителі різних різних часів та народів. Французький історик XIX ст. Ернест Ренан назвав цивілізацію давньої Еллади «грецьким дивом». Уявлення європейців про політику, філософію, літературу, архітектуру базуються на поглядах стародавніх греків. Європейські мови містять у собі значний відсоток грецьких термінів. На основі грецької абетки виникла латиниця та кирилиця. Але що стало причиною такого небаченого за своїми масштабами та глибиною впливу розмаху? Поряд з потужним духовним імпульсом значну роль тут відігравав і економічний фактор. І не остання роль належала торговельній активності жителів Стародавньої Греції. Саме торгівля у всіх її формах та проявах – одне з найбільш значних явищ в історії Еллади. Вона створила той «середземноморський світ», що став колискою сучасної Європи. Очима грецьких купців, мореплавців та мандрівників (а вони часто виступали в одній особі) європейці ще досить довго дивились на простори «ойкумени». І лише епоха великих географічних відкриттів зняла «грецькі окуляри», започаткувавши новий етап у розвитку торгівлі.

Мета дослідження – висвітлення основних напрямів та особливостей торгівлі і грошового обігу Стародавньої Греції. **Методологія.** У процесі дослідження було обрано шлях домінування наступних принципів: принципу історизму, принципу об'єктивності, всебічності і цілісності джерела. У рамках вивчення економічної історії Стародавньої Греції використано такі загальнонаукові методи дослідження, як індукція та дедукція. **Результати.** У статті охарактеризовано основні галузі господарства грецьких полісів; проаналізовано головні напрями торговельної активності греків; розглянуто грошову систему Стародавньої Еллади.

Практичне значення. Матеріали статті можуть бути використані для загальних і спеціальних курсів з економічної історії, історії торгівлі країн старожитності, для написання магістерських, дипломних, курсових робіт.

Перспективи подальших досліджень. Вплив та значення Стародавньої Греції у становленні сучасної європейської цивілізації.

Ключові слова: економічна історія Стародавньої Греції, мореплавство, торгівля, суднобудування, купець, гроші.

Кількість джерел: 13.

Wadym Orehowski, Doctor of Historical Sciences, Professor,
<https://orcid.org/0000-0002-8037-3135>
Chernivtsi Institute of Trade and Economics of SUTE, Chernivtsi

TRADE AND MONEY CIRCULATION OF ANCIENT GREECE

Summary

The article is devoted to highlighting the main directions and features of trade and money circulation in Ancient Greece.

In the introduction, the author notes that the Kingdom of Egypt and the state entities of Mesopotamia were the first centers of regional trade. A separate "branch" of the trade system of the Mediterranean was made up of numerous polises of Ancient Greece, which were essentially separate states. It was the sea spaces that played a major role in a Greek trade. The latter contributed to the formation, on the one hand, of a unique "Mediterranean world", and on the other - the Greeks became the creators of a universal civilization that had an extremely great influence on the formation of the future political, economic and cultural "face" of the world.

Considering the main features of the economy of the inhabitants of Hellas, the author emphasizes that the main occupation of the Greeks was agriculture. The population was engaged in agriculture, sowing wheat and barley. But in the future, preference was given to viticulture, horticulture and olive growing. The further deepening of the division of labor is characteristic of craft manufacture. The main owner of the land was the polis (city-state), whose economic activity was based on the idea of autarky (self-sufficiency).

Considering trade, the author of the article notes that the availability of convenient "access to the sea" of most of the polises contributed to the development of shipbuilding and navigation. The long coastal line facilitated cabotage transportation. Interpolis trade within the Aegean Sea was, to a large extent, under the control of the Athenian state. In addition, the Greeks conducted trade with other states of the Mediterranean world, and also sailed to the Black Sea.

Grain remained the main import item during the existence of Greek civilization. It was mainly imported from: the Northern Black Sea region; the islands of Sicily, Cyprus and Euboea; Thrace and Egypt. Athens had to import wood as well as charcoal needed for silver

smelting. Copper, gold, iron and tin were imported too. Among the export products, olive oil, marble, and painted vases prevailed. The most important Athenian resource was silver, which was exported in ingots or silver coins.

Trade contributed to the development of money circulation and usury. The materials of the article can be useful for general and specialized courses on economic history, ancient history of international trade, for writing master's diploma, course theses.

Keywords: economic history of ancient Greece, seafaring, trade, shipbuilding, merchant, money.

Number of sources – 13.

Постановка проблеми. Розвиток людства неможливо уявити без економічної сфери та її основного виду діяльності – торгівлі, що є найдавнішим елементом міжнародних відносин. Достеменно невідомо, коли зародилася торгівля, але вчені сходяться на думці, що це сталося у доісторичний період (понад 100 тис. років тому) у формі бартеру. З часом виникають більш складні форми торгових взаємовідносин, з'являються гроші. Першими центрами регіональної торгівлі стали Єгипетське царство та державні утворення Месопотамії. Окрему «гілку» торговельної системи Середземномор'я становили численні поліси Стародавньої Греції, будучи по суті окремими державами. Саме морські простори відігравали велику роль у грецькій торгівлі. Остання сприяла формуванню, з одного боку, унікального «середземноморського світу», а з іншого - греки стали творцями універсальної цивілізації (саме вони висувають ідею «унівесалізму» – ідею єдності всього людства), що мала надзвичайно великий вплив на формування майбутнього політичного, економічного та культурного «обличчя» світу. Сьогодні ці ідеї набувають нової динаміки. Глобальні процеси кінця ХХ – початку ХХІ ст. можуть бути критично переосмислені на основі досвіду минулого, зокрема досвіду «володарів античних морів».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історії давньогрецької цивілізації присвячений величезний масив наукових праць. Вони висвітлюють різні сторони життя населення Стародавньої Греції.

З-поміж найбільш відомих досліджень, присвячених історії господарського розвитку грецьких полісів, необхідно відзначити працю американо-британського історика Мозеса Фінлі «Антична економіка» [1]. Незважаючи на свій поважний вік, вона і сьогодні зберігає своє наукове значення. Цікавий матеріал можна віднайти у роботах Л. М. Галат, Л. Б. Кулікової, О. М. Сіваш, В. В. Ставнюка, Б. В. Попельнюк, Д. Г. Казначеева та ін.

Таким чином, дослідження грецької цивілізації, її вплив на світову економіку, політику і культуру продовжує привертати увагу вчених. Це і визначило **актуальність** теми, обраної автором статті.

Виходячи з вищевказаного, **метою** публікації є розкриття та характеристика торгівлі та грошового обігу давньогрецьких полісів.

Виклад основного матеріалу. Розвиток Стародавньої Греції умовно можна розділити на 5 періодів: егейський або крито-мікенський – III-II тис. до н. е.; передполісний – XI-IX ст. до н. е.; архаїчний – VIII-VI ст. до н. е.; класичний – V-IV ст. до н. е. та еліністичний – друга пол. IV – середина I ст. до н. е.

За словами американського історика Й. Обера: «Географія грецького світу обмежувала можливості розвитку: гірська місцевість; порізане морське узбережжя; «середземноморський» клімат із достатньою, хоча й рідкою кількістю опадів, придатний для виробництва ... зерна та рідини (оливкова олія та вино)...; кілька річок, придатних для судноплавства або великомасштабної іригації; цінні, але розпорошені природні ресурси (залізо, мідь, дорогоцінні метали, глина, деревина)» [2, с. 2].

Основним заняттям греків було землеробство. Населення займалося хліборобством, сіючи пшеницю та ячмінь. Але у подальшому перевагу почали надавати виноградарству, садівництву та оливководству. Гірські схили використовували як пасовища для молочної худоби.

Підвищення продуктивності сільського господарства було предметом турботи з боку грецьких правителів. Так, у 594-593 рр.

до н.е. афінський політик та законодавець Солон здійснив низку реформ, що мали неабияке значення для формування Афінської держави. При цьому значна увага приділялася саме сільському господарству. Законодавчі акти визначали порядок посадки основних сільськогосподарських культур, право користування джерелами і колодязями, розташування бджільників та інше. Сам Солон визначив експортні культури, що заохочувались до вирощування – виноград, олива та смоківниця. Що ж стосується зернових (хлібу), то його вивіз заборонявся під загрозою прокляття і високих штрафів [3, с. 122].

Головним власником землі виступав поліс (місто-держава) - незалежна політична та економічна одиниця, що контролювала невелику територію. Таких полісів нараховувалося близько 1100. Поширені вони були на берегах Середземного та Чорного морів. Ця форма організації досягла найвищого розквіту у класичний період з Афінами, Спартою та Фівами, що домінували протягом цієї доби [4, с. 7].

Населення полісів швидко зростало. У IV ст. до н. е. в Греції проживало близько 4 млн населення, що могло становити 3–4% населення усього давнього світу (у IX ст. до н.е. ця цифра не перевищувала 500 тис. осіб) [5, с. 342]. Загалом цей період характеризується високою щільністю (приблизно 44 особи на квадратний кілометр) та урбанізацією. За приблизними оцінками, 32% грецького населення проживало в містах з чисельністю 5 тис. осіб та більше. У домодерній Європі такого рівня урбанізації досягла лише Голландія (у XVII ст.), Англія та Уельс змогли «вийти» на такі показники лише на рубежі XVIII-XIX ст. [2, с. 9-10].

Економічна діяльність полісу базувалась на ідеї автаркії (самозабезпечення). У класичну епоху тут панувало натуральне господарство зі значним використанням рабської праці. Надлишки продукції, що виготовлялися в окремих господарствах, землевласники продавали на місцевих ринках. Через деякий час

починають розвиватися і несільськогосподарські галузі економіки [6, с. 130].

Для ремісничого виробництва є характерним процес подальшого поглиблення розподілу праці. У давньогрецьких літературних творах дається розлогий перелік професій ремісників: каменярі, лісоруби, ковалі, чоботарі, пекарі, сировари, ювеліра, гончарі, ткачі та ін. [6, с. 130-131].

Згадуваний вище Солон навіть видав спеціальний закон, згідно з яким син не брав на себе обов'язок утримувати батька у старості, якщо останній не навчив його ремеслу [3, с. 123].

Розвиток землеробства та ремесла сприяв налагодженню внутрішньої торгівлі спочатку на території храмів, а згодом і в містах. Дрібна торгівля нерідко велася шляхом товарообміну. Торгували селяни, ремісники та дрібні торговці.

Особливе значення для грецьких полісів мала зовнішня торгівля і, особливо, торгівля морська. Головні шляхи пролягали по Егейському морю. Сама природа сприяла розвитку мореплавства - густо розкидані острови, відстань між якими не перевищувала півсотні кілометрів та хвиляста берегова смуга зі зручними бухтами сприяли активному освоєнню прилеглих територій.

Греки перейняли мистецтво кораблебудування у фінікійців. Основним будівельним матеріалом були: дуб, акація, сосна та бук. Корпус нижче ватерлінії смолили або покривали свинцевими листами. Як баласт використовували пісок. Головна щогла була озброєна чотирикутним вітрилом, іноді ставили допоміжний невеликий парус, що дозволяло судну плисти при бокових вітрах [7, с.16]. У V ст. до н.е. найбільші вантажні кораблі здатні були брати на борт близько 360 тонн вантажу [8, с. 9].

Перевезення товарів морем було значно вигіднішим, ніж суходолом. Ризик морської торгівлі компенсувався її низькою собівартістю. Так, під час торговельних операцій в Евксинському

Понті чи Адріатичному морі, прибуток сягав понад 100%. Торгівля в Егейському морі надавала можливість прибутку 25-30% [8, с. 9].

Протягом декількох століть основним торговельним центром грецького світу виступали Афіни. Серед причин, що сприяли активній торговельній діяльності, виділяють наступні: дефіцит внутрішнього виробництва зерна, що змушував шукати ринки продовольства; значне поширення афінських срібних монет у грецькому світі та суміжних країнах; панування афінського флоту в Егейському морі; можливість користуватися портовими спорудами розташованого поряд міста Пірей; наявність в Афінах і у тому ж Піреї банкірів, що надавали позики, та міняйл, які займалися обміном іноземної валюти [9, с. 80].

Головним предметом імпорту протягом існування грецької цивілізації залишалось зерно. В основному його завозили: з Північного Причорномор'я; островів Сицилії, Кіпру та Евбеї; Фракії та Єгипту. Давньогрецький історик Фулідід згадував, що коли спартанці захопили Евбею у 411 році, населення Афін охопила паніка, якої воно раріше ніколи не знало [9, с. 80].

Були запроваджені суворі обмеження у торгівлі зерном (про законодавство Солона вже згадувалося) Ось деякі з них:

- найсуворіші покарання застосовувалися до тих, хто проживав в Афінах, а транспортував зерно в будь-яке інше місце, крім афінського ринку;
- афінський державний діяч та оратор Демосфен в одній з своїх промов заявляв: «Незаконно для будь-якого афінянина або будь-якого іноземця, який проживає в Афінах, ... позичати гроші на будь-яке судно, що не збирається привозити до Афін зерно чи інші предмети...»;
- давньогрецький мислитель Арістотель у своїй «Афінській політїї» стверджував, що дві третини імпортованого зерна має бути доставлено до Афін;

- «батько комедії» Арістофан вважав, що жінки не можуть укласти угоду більше, ніж про один медімн (основна одиниця вимірювання сипких тіл у Стародавній Греції – близько 52 літрів) зерна [9, с. 82-83].

Афінам доводилося імпортувати деревину (переважно сосну, ялицю та кедр) з Македонії, а також деревне вугілля, необхідне для виплавки срібла. Імпортували мідь з Кіпру, золото та залізо – з Фракії, олово (для використання з міддю у виробництві бронзи для військових обладунків, статуй тощо) – з Фінікії, Британії та Галії [9, с. 83].

Серед продуктів експорту переважали оливкова олія, мрамур, розписні вази. Найважливішим афінським ресурсом було срібло, яке експортувалося у злитках чи срібних монетах [1, с. 134].

Конкуренцію афінській торгівлі складали жителі грецького міста Коринф та острова Егіна. Торговому суперництву з Егіною було завдано остаточного удару 431 р. до н.е. – афіняни вигнали усіх жителів острова та заселили його своїми колоністами. Розпочалася доба торговельної гегемонії Афін у морській та посередницькій торгівлі, що приносила місту «...щорічно до 36 талантів срібла лише від торгового мита, яке збиралося з гаваней Пірею» [8, с. 14].

Торгівля сприяла процесу, що отримав назву Великої грецької колонізації. За словами М. Фінлі, «Історія того, що ми називаємо «колонізацією» ... була довгою і складною. Багатовікова експансія грецького світу, яка почалася до 750 р. до н.е., призвела до заснування грецьких громад на всьому шляху від східного краю Чорного моря до Марселя у Франції...» [1, с. 171].

Колонізація йшла за трьома основними напрямками: 1) західному (Італія, Сицилія, Південна Галлія та Іспанія); 2) північно-східному (північне узбережжя Егейського моря, Мармурове, Чорне, Азовське моря); 3) південно-східному (Кіпр, Сирія, Північна Африка).

Близько 774 р. до н. е. на острові Іск'я виникла перша грецька колонія — Пітекусси, а у 750 р. було засновано місто Куми – в Італії. Найважливішим грецьким містом на Сицилії стали Сіракузи, ще далі на захід були засновані Массілія (Марсель) у Франції та Емпоріон в Іспанії [7, с. 17].

Внаслідок колонізаційних процесів було сформовано першу мережу поселень у Північному Причорномор'ї. Тут виникли такі міста, як Ольвія, Бористен, Тіра, Никоній, Херсонес, Пантикапей, Феодосія, Фанагорія та інші. Основними статтями експорту місцевого населення стали: худоба, шкіра, деревина, риба, зерно, раби. З грецьких полісів завозилась кераміка, амфори, вино, тканини, килими. Торгівля стимулювала зростання економічних і культурних зв'язків із племенами скіфів, сарматів, таврів та інших [10, с. 46-50].

Крім греків, значне місце у торгівлі посідали іноземці. Однак чужинцям для того, щоб вести торгівлю та укласти угоди у грецьких містах, необхідно було покровительство когось із громадян. Розвиток політичних, економічних та культурних відносин призвів до створення інституту приватної гостинності - «ксенії» (xenía). Згідно з останнім, покровитель, який приймав чужинця під своє заступництво, повинен був захищати його інтереси у своєму полісі. Однак така «адресна допомога» з плином часу виявилася недостатньою і потребувала певної «глобалізації». Приватна гостинність поступово трансформується в інститут публічної гостинності – «проксенію» (proxenía). Тепер вже держава укладала від імені своєї громади договір про гостинність з одним із громадян іншого полісу (проксен), що мав вигляд офіційного правового акту [11, с. 418-419].

Торгівля сприяла розвитку грошового обігу. Перші монети починають карбувати у VП-VІ ст. до н.е. з електруму (сплав срібла та золота). У V-IV ст. до н.е. матеріалом для карбування стають

срібло та золото. На монетах зображують звірів, символи міст, портрети правителів [6, с. 132].

Основною грошовою одиницею Греції була срібна драхма (жменя – 27 г). Вона ділилася на 6 оболов (залізні палички, стрижні) по 4,5 г вагою кожен. Дві драхми становили грецький статер (коромисло ваг, ваги), який чеканився з електрику, срібла та золота. Вага статерів залежала від коливань валют та становила від 14 до 16 г [12, с. 13-16].

У V-IV ст. до н.е. у торгівлі відокремлюється особливий її вид – торгівля грошима (лихварство). Лихварі давали позики під заставу земель, будинків, суден та товарів, які на них привозили. Особливо великим лихварський відсоток брався з власників кораблів, що вели торгівлю з далекими країнами (іноді він досягав 30% і більше) [13, с. 138].

Лихварством займались трапезити - власники обмінних лавок (трапез). Здебільшого трапезитами були іноземці, вільновідпущені і навіть раби. Основними заняттям трапезитів були: розмін грошей; їх зберігання; переказ грошей з одного рахунку на інший [6, с. 133-134].

Висновки. Характерною рисою грецької економіки була відсутність єдиного народногосподарського організму та централізованого управління. Еллада складалася з окремих полісів, кожен з яких мав свою економічну та фінансову систему. Географічні особливості, різний ступінь розвитку господарства, спеціалізація окремих його галузей – все це сприяло формуванню специфічних рис для кожного із грецьких міст-держав. Наявність зручного «виходу до моря» більшості полісів сприяло розвитку кораблебудування та мореплавства. Протяжна прибережна лінія сприяла каботажним перевезенням.

Міжполісна торгівля всередині Егейського моря знаходилась значною мірою під контролем Афіньської держави. Крім цього, греки вели торгівлі з іншими державами Середземноморського світу, а

також здійснювали плавання до Чорного моря. Досвід, набутий ними у мандрівках, став неоціненним для наступних епох. Можна сказати, що саме торгова експансія дозволила транслювати політичні, економічні та культурні досягнення жителів Еллади на все Середземномор'я.

Список використаних джерел:

1. Finley M. I. *The Ancient Economy*. University of California Press Berkeley and Los Angeles, 1973. 219 p. URL: <https://delong.typepad.com/files/ancient-economy.pdf> (дата звернення 20.02.2023).
2. Ober J. *Economic development in antiquity: The Greek world, 800-300 BCE. Paper for the Hoover Working Group on the Foundations of Long-Run Prosperity, 2nd Conference*. November 17-18, 2022. 24 p. URL: <https://www.hoover.org/sites/default/files/research/docs/LRP%20WP%2022011.pdf> (дата звернення 22.02.2023).
3. Ставнюк В. В. *Становлення афінського поліса*. Київ: Аквілон-Плюс, 2005. 216 с.
4. Tridimas G. *The debate about the nature of the ancient Greek economy: 19th century German scholarship and modern economic theory. German-Greek Yearbook of Political Economy*. 2019. Vol. 2. Pp. 3-25. URL: https://pure.ulster.ac.uk/ws/portalfiles/portal/77173180/G_Truidimas_Ancient_Economy_Debate.pdf (дата звернення 20.02.2023).
5. Попельнюк Б. «Ойкос» і «економіка»: грецька спадщина у сучасній економічній думці. *Український історичний збірник*. 2017. Вип. 19. С. 338-346. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/182029/27-Popelniuk.pdf?sequence=1> (дата звернення 24.02.2023).
6. Галат Л. М., Кулікова Л. Б. *Особливості розвитку ринку в Античній Греції. Таврійський науковий вісник*. 1998. Вип. 4. С. 129-135.
7. Колесник К. Е. *Історія науки і техніки в античному світі (давньогрецький та елліністичний періоди) : конспект лекції*. Харків: УкрДУЗТ, 2019. 45 с.
8. Голованов С. *Шляхи трансформації античної держави в стародавній Греції в умовах кризи полісної системи. Człowiek w historii vs historia Człowieka. Monografia zbiorowa*. Warszawa-Paryż: Międzynarodowe konsorcjum naukowo-edukacyjny im. Luciena Febvra, 2021. С. 5-16. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/39777/2/S_Holovanov_Monografia_CwHvsHC_2021_IFF.pdf (дата звернення 27.02.2023).
9. Amemiya T. *Economy and Economics of Ancient Greece*. 184 p. URL: https://eclass.aueb.gr/modules/document/file.php/OIK129/Takesh_Amemiya_Economy_and_Economics_of_Ancient_%28BookZZ.org%29.pdf (дата звернення 04.03.2023).
10. Глібчук П. В. *Витоки формування міських поселень на території сучасної України. Український географічний журнал*. 2013. № 3. С. 46-50.
11. Сіваш О. М. *Зародження консульського інституту (стародавній час). Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 7. С. 418-420. URL: http://lsej.org.ua/7_2020/107.pdf (дата звернення 02. 06. 2023).
12. Колесников О. В., Бойко Д. І., Коковіхіна О. О. *Історія грошей та фінансів : навч. посібник*. Харків : УкрДАЗТ , 2007. 162 с.

13. Попельнюк Б. В. Наслідки кризи полісної системи в економіці Балканської Греції. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. 2019. Том 30 (69). № 2. С. 135-140. URL: https://hist.vernadskyjournals.in.ua/eng/journals/2019/2_2019/23.pdf (дата звернення 01.06.2023).

References:

1. Finley, M. I. (1973). *The Ancient Economy*. University of California Press Berkeley and Los Angeles. 219 p. Available at: <https://delong.typepad.com/files/ancient-economy.pdf> (Accessed 20 February 2023).
2. Ober, J. (2022). Economic development in antiquity: The Greek world, 800-300 BCE. *Paper for the Hoover Working Group on the Foundations of Long-Run Prosperity, 2nd Conference*. November 17-18, 2022. 24 p. Available at: <https://www.hoover.org/sites/default/files/research/docs/LRP%20WP%2022011.pdf> (Accessed 22 February 2023).
3. Stavniuk, V. V. (2005). *Stanovlennia afinskooho polisa* [Formation of the Athenian polis]. Akvilon-Plius, Kyiv, 216 p. (in Ukr.).
4. Tridimas, G. (2019). The debate about the nature of the ancient Greek economy: 19th century German scholarship and modern economic theory. *German-Greek Yearbook of Political Economy*, vol. 2, pp. 3-25. Available at: https://pure.ulster.ac.uk/ws/portalfiles/portal/77173180/G_Truidimas_Ancient_Economy_Debate.pdf (Accessed 20 February 2023).
5. Popelniuk, B. (2017). "Oikos" and "economy": Greek heritage in contemporary economic thought. *Ukrainskyi istorychnyi zbirnyk [Ukrainian historical collection]*, vol. 19, pp. 338-346. Available at: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/182029/27-Popelniuk.pdf?sequence=1> (Accessed 24 February 2023). (in Ukr.).
6. Halat, L.M., Kulikova, L.B. (1998). Peculiarities of market development in Ancient Greece. *Tavriyskyi naukovyi visnyk [Taurian Scientific Herald]*, vol. 4, pp. 129-135 (in Ukr.).
7. Kolesnyk, K.E. (2019). *Istoriia nauky i tekhniki v antychnomu sviti (davnohretskyi ta ellinistychnyi periody)* [History of science and technology in the ancient world (ancient Greek and Hellenistic periods)]. UkrDUZT, Kharkiv, 45 p. (in Ukr.).
8. Holovanov, S. (2021). Ways of transformation of the ancient state in ancient Greece in the conditions of the crisis of the polis system. *Człowiek w historii vs historia Człowieka. Monografia zbiorowa* [Man in history vs history of Man. Collective monograph]. Warszawa-Paryż: Międzynarodowe konsorcjum naukowo-edukacyjny im. Luciena Febvra. pp. 5-16. Available at: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/39777/2/S_Holovanov_Monografia_CwHvsHC_2021_IFF.pdf (Accessed 27 February 2023) (in Ukr.).
9. Amemiya, T. Economy and Economics of Ancient Greece. 184 p. Available at: https://eclass.aueb.gr/modules/document/file.php/OIK129/Takesh_Amemiya_Economy_and_Economics_of_Ancient_%28BookZZ.org%29.pdf (Accessed 04 March 2023).
10. Hlibchuk, P.V. (2013). Origins of the formation of urban settlements on the territory of modern Ukraine. *Ukrainskyi heohrafichnyi zhurnal [Ukrainian Geographical Journal]*, vol. 3, pp.46-50 (in Ukr.).
11. Sivash, O.M. (2020). The birth of the consular institution (ancient times). *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal [Legal scientific electronic journal]*, vol 7, pp. 418-420. Available at: http://lsej.org.ua/7_2020/107.pdf (Accessed 02 June 2023) (in Ukr.).

12. Kolesnykov, O.V., Boiko, D.I., Kokovikhina, O.O. (2007). *Istoriya groshej ta finansiv* [History of money and finance]. UkrDAZT, Kharkiv, 162 p. (in Ukr.).

13. Popelniuk, B.V. (2019). Consequences of the crisis of the policy system in the economy of Balkan Greece. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seriya: Istorychni nauky* [Academic notes of TNU named after V.I. Vernadskyi. Series: Historical sciences], iss. 30 (69), vol. 2, pp. 135-140. Available at: https://hist.vernadskyjournals.in.ua/eng/journals/2019/2_2019/23.pdf (Accessed 01 June 2023) (in Ukr.).